

Ideolog otvorenog društva o skolastici i skolastik o otvorenom društvu

Rudolf BRAJIČIĆ

Sažetak

U dva debela sveska pod naslovom Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji Karl R. Popper obračunava s Platonovom Državom i Marxovim Kapitalom kao s dva tipa »zatvorenog društva«, pri čemu razvija svoju socijalnu teoriju o »otvorenom društvu«. Autor se u prvom dijelu članka kritički osvrće na Popperovo ponižavajuće opisivanje skolastike i opovrgava njegove optužbe da je skolastička filozofija kritički neutemeljena, puna verbalizma, neznanstvena i nepoticajna za ljudski napredak. U drugom dijelu autor otkriva nekonzistenciju Popperove ideje o »otvorenom društvu«. Popperovo je otvoreno društvo u krajnjoj liniji »zatvoreno društvo«, s trpkim društvenim plodovima, s nedopustivom autonomnom etikom i s kritičkim racionalizmom koji razara čovjeka i guši zajedništvo.

Uvod

U drugom svesku svoga djela, koje nosi naslov: *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, Karl R. Popper se osvrće i na skolastiku u svezi s Hegelovom historističnom filozofijom izgrađenoj na temelju Aristotelova nauka o bitima (esencijama) stvari, na skolastici i na misticizmu. Bio mu je potreban taj relativno kratak osvrt za njegovo bolje shvaćanje hegelizma i za njegovo teoretsko obaranje komunizma te za učvršćenje njegove ideje o otvorenom društvu. Mi ćemo ovdje kritički promotriti njegovu misao o skolastici kao i njegovu ideju o otvorenom društvu.¹

1 Karl R. Popper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, I.–II. Preveo B. Gligorić, Sarajevo 1998., potporom Fonda Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine. Djelo je na engleskom jeziku prvi put izišlo g. 1945., doživjelo nekoliko izdanja, prevedeno na više svjetskih jezika. Na ovitku sarajevskog izdanja o Popperu je napisano ovo: »Karl Popper je rođen u Beču 28. jula 1902. godine u jednoj darovitoj i obrazovanoj porodici. Otac mu je bio uspješan advokat, aktivan na društvenom planu, zainteresiran za filozofiju i umjetnost, majka – darovita muzičarka. Popper je deset godina studirao na Bečkom univerzitetu, doktorirao je 1928. godine. Studij je obuhvatao fiziku, matematiku, filozofiju, psihologiju i muziku (...) Godine 1937. Popper, predosjetivši da bi moglo doći do Anschlusa prihvata ponudu da radi na univerzitetu u Christchurchu, Novi Zeland. Tu ostaje do 1946. godine kad je prihvativši posao asistenta na uglednoj londonskoj *School of Economics* zapravo emigrirao u Englesku. Profesor

1. *Ideolog otvorenog društva o skolastici*

Svoj osvrt na skolastiku Popper intonira s navodom F.P. Ramseya: »Glavna opasnost za našu filozofiju (neopozitivističku, m.n.) pored lijenosti i nejasnoće, jest skolastika koja ono što je neodređeno izlaže kao da je tačno.«² Taj je navod Popper stavio za moto svome osvrtu. Može se razabrati da već prije svog početka Popper skolastiku shvaća svojom neprijateljicom. Volio bih da se spram nje na početku postavio dijaloški prema svom vlastitom načelu o *kritičkom razboru*: u piščevoj svijesti treba da bude uvijek prisutna misao da možda ja nemam pravo. Ali pustimo s vida tu Popperovu početnu nedosljednost nego se radije upitajmo: Izlaže li uistinu skolastika »ono što je neodređeno, da je tačno«? Nipošto. Skolastika raspravlja o stvarima pod vidikom općih pojmova apstrahirajući od pojedinačnosti, čak i onda kada raspravlja o tome što je individuum (pojedinka), jer mi osim općih pojmova za filozofiranje nemamo drugih. Međutim to općenito posvema je određeno, jer je milimetarski tačno izmjereno, tako da se od drugog općenitog vidljivo razlikuje. Stoga kada skolastika tvrdi o pojedincu da je, primjerice, čovjek, zna se što tačno tvrdi i to se zna na temelju tačnog pojma »čovjek«, a ne na temelju nečeg neodređenoga. Pa i Ramsey u praksi to potvrđuje tvrdeći o skolastici da »ono neodređeno izlaže kao da je tačno«. Pitam ga: Zašto ta njegova navedena zamjerka skolastici, a vidim da Popper također zamjera isto? Zar ne zato što se o onome što je »neodređeno« ne može tvrditi da je »tačno«. Međutim sud koji glasi: *O onome što je neodređeno ne može se tvrditi da je tačno* jeste metafizički nužni i općenit sud koji iskače iz Ramseyeva i Popperova pozitivističkog okvira i svrstava se u skolastički fundus, a kojega se Ramsey eto *implicite* pridržava bez ikakve zamjerke sebi, a trebao bi sebi zamjeriti što se *implicite* esencijalistički i skolastički ponaša u jednoj te istoj izreci, kojom se obara na skolastiku. *Iniquitas mentita est sibi ipsi* – pretjerana strogost slagala je samoj sebi, dakako nehotično, možemo mirno reći o ovom slučaju.

Svojom vlastitom mišlju Popper nastavlja tvrdeći da je skolastika »sveobuhvatna, verbalna i prazna«, da je »izvor konfuzije i posebne vrste prazoslovlja«.³ Popper je erudit koji od mladih dana živi u okružju filozofa, iz kojega cijelog života nije izlazio. Međutim njegov netom navedeni sud pobuđuje sumnju i nagoni na pitanje: Je li Popper ikada dospio pročitati koji

logike i naučnih metoda postaje 1949. godine na istom univerzitetu i tu ostaje do penzije (...) Umro je u devedest i drugoj godini, 17. septembra 1994. u Engleskoj, zemlji koju je prihvatio kao svoju.« Dodajmo tomu da je bio član ili počasni član u tridesetak znanstvenih ustanova, da je dobio mnogo priznanja i ordena, nagrada, počasnih diploma, a napisao je sedamnaest znanstvenih djela.

- 2 K.R. Popper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, Svezak II., str. 18. Preveo B. Gligorić, Sarajevo 1998., Potporom Fonda Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine. U budućee: Popper, II., 18.
- 3 Popper, II., 19, 18.

artikul iz *Teološke sume* sv. Tome? Ne priznati afatičnost metafizike ne znači upasti u verbalizam ili »musti jarca u rešeto« (Kant). Postoji, naime, analogija, koja izriče isto u različitosti i tako omogućuje objektivni i sadržajni govor o nevidljivom riječima uzetim iz vidljivosti, tako da je taj govor daleko izvan praznoslovlja. Ne želim, ipak, braniti da je skolastika kemijski čista »od verbalizma i konfuzije«. No, ona to nije *per definitionem* kako je predstavlja Popper. Popperovu tužaljku o praznorječju skolastike slušali smo dugo vremena od marksističkih autora. To im je služilo kao paravan za njihovu teoriju o komunističkom društvu. Da možda Popperu sve to ne služi za njegovu teoriju o otvorenom društvu? To ćemo vidjeti poslije.

Prema Popperu, izvori verbalizma i konfuzije u skolastici se skrivaju u silogističkoj metodi dokazivanja. Da bi silogizam imao dokaznu snagu, njegove premise moraju biti sigurno istinite, što se postiže novim silogizmom kojim se dokazuju premise. Da bi pak zaključak tog novog silogizma bio spoznat kao istinit, treba premise tog novog silogizma dokazati također silogizmom i tako u beskraj. Da se to ne dogodi, osnovne premise moraju biti nedokazive. One se moraju shvatiti intelektualnom intuicijom kojom obuhvaćamo filozofski deduktivno spoznatljivo što je sasvim oprečno metodi modernih znanosti, koje k novim rezultatima ne kreću iz datih pojmova nego iz novih činjenica. To pokazuje da je skolastika ustvari neznanstvena. Tako Popper.⁴ Ne, kažemo mi, nego to znači da skolastika nije moderna pozitivna znanost nego filozofija. Osnovne su pak premise skolastičkih dokaza analitički ili sintetički sudovi *a priori* i prema tomu oni imaju nužnu i opću istinitost sigurniju od istinitosti u modernim znanostima. Jedna i druga vrsta sudova po sebi je spoznatljiva, prva analizom subjekta, druga stavljanjem subjekta u odnos prema određenom objektu (terminu). Taj način spoznavanja spomenutih sudova ne pretpostavljamo iz nevolje da ne bismo dokazivanjem išli u beskraj nego ga refleksijom u svoje unutarnje misaono djelovanje u njemu otkrivamo. Stoga skolastička filozofija ne samo da je znanost nego je u odnosu na pozitivne znanosti znanost u eminentnom smislu, pogotovo ako se uzme u obzir da ona kao filozofija sama sebi opravdava svoje aksiome na kojima se zasniva, dok pozitivne znanosti svoja prva načela ne mogu opravdati nego ih moraju preuzeti iz filozofije.

Ali kako se pouzdati u definicije u premisama ili u osnovne premise i biti siguran da su one ispravne, da nismo možda pogriješili ili da nismo pogrešno uočili bit stvari, koju u premisama definiramo, pita se Popper?⁵ Popper zaboravlja da svaka spoznajna sposobnost ima svoj vlastiti spoznajni predmet: oko boju, uho zvuk, itd. Tako i um ima svoj vlastiti formalni objekt, a to je bit vidljivih stvari (*intelligibile in sensibili*), u spoznaji kojih je um po sebi neprevarljiv. Stoga njegovu otkrivanju biti vidljivih stvari kao i njegovim sudovima, pogotovo neposredno određenim (očitim), treba vjerovati. Evidenciji, tom

4 Popper, II., 21–22.

5 Popper, II., 21.

vodiču uma u traženju istine, treba vjerovati, inače se gušimo u univerzalnom skepticizmu. Je li Popper skeptik? Iz njegova maloprije postavljenog pitanja proizlazilo bi da jest. U *Predgovoru* bosanskom izdanju *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji* pak čitamo: »Popperova vizija otvorenog društva zasniva se na skepticizmu, koji se odnosi na sve sisteme i na svaku vlast.«⁶ On je, dakle, uistinu skeptik, ali ne univerzalni nego samo u odnosu na sve filozofske sustave, osim dakako na njegov filozofski sustav otvorenog društva. Smion stav. Vidjet ćemo koliko je ispravan.

Popperu se ne sviđa ni kako skolastika čita definiciju. Ona je prema njemu čita doduše »normalno«, tj. s lijeva na desno, primjerice, štene je mladi pas, a definicija, kakvu normalno koristimo u modernoj znanosti mora biti čitana s lijeva na desno, tj. mladi pas je štene. Drugim riječima, znanost najprije ustanovljuje činjenicu mladog psa, a onda je »krsti« ili daje »oznaku« štene: mladi pas je štene, dok se skolastik odmah pita što je štene i u odgovoru mu daje bitne sastavnice: štene je mladi pas. Zaključak je: Skolastika je dijametralno oprečna modernoj znanosti. Mi se pak sa zaključkom, takvim kako je formuliran, ne možemo složiti. Skolastika i moderne znanosti komplementarne su a ne oprečne, što je vidljivo iz danog primjera. Pred štenetom se moderni učenjak pita za fenomen šteneta i ustanovljuje da je riječ o fenomenu mladog psa koji se javlja pod šifrom »štene«. Pred istim štenetom, skolastik se pita za bît šteneta i ustanovljuje, da je u njemu ostvarena bît mladog psa pa je štene za nj mladi pas. I jedan i drugi gledaju štene pod svojim vidikom, pod vidikom pozitivnog učenjaka i pod vidikom filozofa, pod vidikom fenomena i pod vidikom biti. Stoga se ne suprotstavljaju nego se razlikujući upotpunjuju. I pošto im je pristup različit, svoje definicije »čitaju u obratnom pravcu«, ukoliko se pak upotpunjuju govore o istoj stvari. Razlikuju se samo metodom. Dakako da Popper ne prihvaća govor o bitima stvari i mi ga o tome ne možemo razuvjeriti, ali mu možemo pokazati, kao što i učinismo, da mu je tvrdnja o dijametralnoj različitosti skolastike i moderne znanosti neprimjerena. Uostalom, je li Popper bio sretne ruke kada je istraživanje moderne znanosti okarakterizirao čitanjem definicije s desna na lijevo? Razmotrimo! Prema Popperu, moderni istražitelj promatra mladog psa i otkriva da ga može staviti pod šifru »štene« koja u sebi sadrži mladog psa. Ali i pas mora imati svoju šifru? I nju dakle treba otkriti. Kad nju pronade, pred njim će stajati definicija psa pa će se opet, čitajući je s lijeva na desno, morati upitati pod koju šifru staviti članove nove definicije, i tako u beskraj. Popper je odbacio esencijalističku skolastičku filozofiju zato što tobože ne može sebe uspješno utemeljiti silogističkim dokazivanjima nego s njima tobože mora ići prema beskraju, a evo on sam daje metodu istraživanja modernim znanostima po kojoj moderni istraživač mora pristupiti k ispitivanju u beskraj, tj. k ispitivanju svih vidljivih bića, i onih koji su nekoć opstojali a sad ne opstoje, ali su ostavili za sobom vidljive tragove,

6 Popper, I., 16.

kao i onih koji bi mogli opstojati i svojom opstojnošću bolje osvijetliti već postojeća vidljiva bića – da bi mogao u konačnici opravdati rezultate svoga ispitivanja. Dok to ne učini, a neće nikada učiniti, njegova znanost ostaje krnja, nesavršena, bez mogućnosti ispitivanja svih mogućnosti stvari. Kad je tome tako sa znanošću, Popper bi morao dopustiti da tako s njegove strane bude i sa skolastičkom filozofijom, da se, naime, on s njom, čak kada ona i ne bi mogla opravdati istinitost svojih osnovnih premisa, zadovolji dotle dokle ona može dokazati premise svojih dokaza, a ostalo u njoj proglasi nedostiživim, a ne da se farizejski nad njom sablažnjuje, što tobože ne može uspješno dokazati svoje prve premise pa da je odbaci u cjelini? Čemu dvostruki aršin, jedan za znanost a drugi za esencijalističku skolastičku filozofiju? To mu spočitavamo to više, što će on sam izgraditi u svojoj knjizi *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji* jednu filozofiju društva, iako iracionalno s racionalnim obrazloženjem.

Ipak se čini da je Popper sa svojom napomenom o različitosti pravca kojim filozof a kojim pozitivni učenjak čita definicije stvari, još nešto drugo htio reći osim dijametralne različitosti skolastike i moderne znanosti. A što bi to bilo? Skolastika i esencijalistička filozofija općenito koja definiciju stvari čita s lijeva na desno, znanost je koja ne napreduje, dok je moderna znanost koja definiciju stvari čita s desna na lijevo kao što se čita Biblija na hebrejskom, napreduje uvijek s novim rezultatima. Stoga tu treba prihvatiti a onu napustiti. Popper umuje ovako: Prema Aristotelu, a onda i prema skolastici, filozofija ostvaruje ideal savršenog i potpunog znanja, građena na esencijalističkim stajalištima. Međutim, prošlost znanosti nas uči da u njoj ne smijemo očekivati konačnost. Znanstvene teorije moraju uvijek ostati hipoteze da mogu ustupiti mjesto novijim teorijama koje bolje zadovoljavaju novootkrivene činjenice. Zato znanstvenu dovršenost treba zamijeniti znanstvenim napretkom.⁷

No, koliko u tome ima istine? Treba li zaista filozofiju napustiti zbog njezine dovršenosti? Od Heideggera dalje govori se o tome da je filozofija završena. Osobno držim da je skolastička filozofija u svom bitnom primarnom sloju završena. Ali što to znači? Je li posve završena pa ne teče usporedno s modernim znanostima u misaonoj simbiozi s njima tako da je postala muzejski izložak naprosto? Na to pitanje odgovaramo razlikujući različite vidike filozofije, pa onda i skolastike. Pod vidikom filozofskog obrađivanja biti (*esencija*) stvari promatranih usebno, tj. onoga što su stvari bitno u sebi, držim da je skolastika završena, premda uz pomoć modernih znanosti i filozofskih sustava nastalih poslije nje, neke stvari može produbiti i bolje u red dovesti. O biti Apsoluta, duše, besmrtnosti, slobode, skolastika je bitno izrekla svoje. Od modernih znanosti može očekivati, primjerice, nove činjenice za precizniji govor o tjelesnim supstancijama i za svojevrsnu potvrdu stvarne istovjetnosti bitka i akcije u Apsolutu (kvarkovi u mehaničkoj kvantnoj fizici). Ali biti se mogu promatrati ne samo usebno (*in se*) nego

7 Popper, II., 22.

također odnosno (*ad aliud*). To su dva različita vidika na istu bît, tako da odnosni vidik govori nešto novo o bîti promatrane u sebi, koju odnos sadrži kao svoj fundament. Pod tim vidikom nema u esencijalističkoj skolastici konačnosti nego je ona uvijek nova. Ona je uvijek stara i uvijek nova, uvijek stara jer joj govor o bitima ostaje uvijek isti, i uvijek nova, jer joj nove znanstvene činjenice, bilo fizičke, bilo tehničke, bilo činjenice u povijesnom zbivanju omogućuju da otkrije novo odnosno lice svojih biti. Čovjeka kao biće sposobno misliti i ljubiti te s drugima komunicirati otkrili smo odavno, a njegovu sposobnost komunikacije internetom tek odnedavno. Zanimljivo je da nitko ne može prorokovati (zato je posve pogrešno esencijalističku filozofiju imenovati proročkom, kao što to čini Popper), što jedno razumno biće nastanjeno pod zvijezdama može sve postići i kakvim se još može iskazati na temelju svoje razumne naravi. To je razlogom, zašto nitko ne može završiti esencijalističku skolastičku filozofiju pod bitnim transcendentnim odnosnim vidikom. Pod tim vidikom ona je bez granica kao i znanost, jer i o svim novoprispelim bitnim odnosima treba filozofirati u duhu svoga filozofskog sustava, tako, primjerice, danas nam je potrebna filozofija interneta općenito, u čemu se sastoji njegova bît, što mu je *genus* (rod) među komunikacijskim sredstvima, što specifična razlika i svrha, kakva mu je etičnost, kada čovjeka potvrđuje u njegovu ontičkom zavičaju, a kada ga tamo raščovječuje, itd. Iz tih se razloga danas oblikuje, primjerice, nova grana etike kao filozofske discipline takozvana bioetika, a trebale bi nastati još i druge grane skolastičke filozofije, i nastaju kao, primjerice, filozofija tehnike, filozofija ljudskog napretka općenito, filozofija kulture, filozofija čovjekova povijesnog zbivanja.

Prema tome, skolastička filozofija danas zbilja ne spava, ne miruje, nije ukočeni mrtvac, kakvom je predstavlja Popper. Kad bi spavala, ne bi je Popper ubrojio među svoje neprijatelje. Stoga bih volio da ju je Popper proglasio svojom otvorenom neprijateljicom zbog izostanka njezina stopostotnog neslaganja s njegovom teorijom o otvorenom društvu, umjesto zbog njegovih neutemeljenih optužbi koje smo nabrojili. Među te optužbe spomenimo još jednu. Prema Popperu, skolastika je esencijalističkom strukturom, iz koje se rađa završan idealan uvid u opću stvarnost, iznjedrila Hegela i Marxa, koji su savršenost ljudskog društva stavili u određene ideje, prvi u apsolutnu monarhiju, a drugi u apsolutnu jednakost, u raj na zemlji, a jedno i drugo završilo je s paklom na zemlji. Popper zaboravlja da se esencijalistička skolastika jednom i drugom filozofu radikalno oduprla, i to snagom svoga filozofskog sustava, radikalnije nego Popper svojim otvorenim društvom, što jamačno ne bi učinila da ih je prepoznala svojom legitimnom djecom, kojom je Popper predstavlja.

Iz svega rečenoga, možemo bolje razumjeti Popperov temeljni znanstveno–spoznajni stavak koji glasi: »Sve dok se znanstveni iskazi odnose na svijet, oni moraju biti opovrgljivi.«⁸ Zašto? Zato što su znanstveni iskazi, prema Pop-

8 Popper, II., 23.

peru, uvijek samo hipoteze, koje se neprestano opovrgavaju novim hipotezama zasnovanim na novim, otkrivenim činjenicama. Znanstveni, naime, iskazi moraju biti strogo nužni i općeniti. Pojedinačna pak iskustva ne mogu potvrditi njihovu nužnost i općenitost. Stoga treba napustiti nadu u mogućnost te potvrde partikularnim iskustvima koji se slažu s datom znanstvenom teorijom i obratiti se traganju protivnih iskustvenih činjenica i slučajeva, koji mogu oboriti njihovu nužnost i općenitost. U biti Popper zastupa svojom teorijom o nesvršenosti znanosti određeni znanstveni skepticizmom kao pokretač znanstvenog napretka. Moderni znanstvenik mora biti zadovoljan i radostan što je istraživanjem oborio dosadašnju hipotezu o određenom iskustvenom fenomenu, ali u isti mah mora biti svjestan da se drugi učenjaci već spremaju za pogreb njegove hipoteze. No, to ne mora biti tako tragično, jer će njegova hipoteza ipak poslužiti za bolje buduće upoznavanje dotičnog fenomena, jer je pružila prigodu da se taj fenomen svestranije i povezanije osvijetli s ostalim fenomenima.

Drugim riječima, nema nužne i općenite znanosti, a budući je esencijalistička skolastika skupa s Aristotelom nužna i općenita, tj. nepromjenljiva, ona nije znanost, kako bi htio Aristotel, misli Popper. Ovdje moramo opet reći ono što smo prije rekli: Esencijalistička skolastika nije *pozitivna* znanost, a da nije uopće znanost, to iz predloženog Popperova razmišljanja ni pošto ne slijedi. K tome, mislim da se skolastička filozofija može složiti s Popperovom tezom o hipotetičnosti iskaza pozitivnih znanosti s napomenom da se teoretske znanstvene teze iskazuju nužnim i opće vrijednim sudovima prema u taj čas poznatim činjenicama, što znači da se ti sudovi mogu mijenjati u času novih znanstveno otkrivenih činjenica. Ta to nisu metafizički sudovi nego su sudovi fizičke nužnosti i općenitosti građeni na pretpostavljenim znanjima iz vremena u kojem se stvaraju. Iz tih sudova izuzimam sudove do kojih se dolazi indukcijom. Budući da moderan učenjak ima svijest da su njegovi nužni i opće vrijedni sudovi takvi samo prema dosadašnjim spoznajama, trudit će se da dođe do spoznaja novih činjenica, koje će mu omogućiti objektivniji uvid u stvarnost i ispravniju formulaciju nužnih i opće valjanih znanstvenih sudova.⁹

Zadržimo se još malo na drugom dijelu Popperova temeljnog znanstveno–spoznajnog stavka, a on glasi: »Sve dotle, dok su znanstveni iskazi neopovrgljivi, oni se ne odnose na svijet iskustva.«¹⁰ To se načelo ne suprotstavlja našem tumačenju znanstvenih iskaza kao nužnih i općih sudova, kako smo ih upravo predstavili. Suprotstavlja se pak našim metafizičkim sudovima koji su apsolutno nužni i apsolutno općeniti i kao takvi neopovrgljivi. Budući da esencijalistički metafizički stavci nisu svi odreda iskustveno opovrgljivi, svojim temeljnim znanstveno–spoznajnim stavkom Popper metafiziku briše. Na to se pak moramo osvrnuti. To nas brisanje ne začuđuje,

9 K. Grimm, *Indukcija*. Zagreb, 1941.

10 Popper, II., 23.

jer se prema metafizici Popper odnosi skeptički, kako smo saznali, ali smo i pokazali suvišnost njegova skepticizma. Ovdje ćemo samo navesti njegove vlastite riječi: »Mada, s većinom humanista, mislim da kršćanstvo, učenjem o očinstvu Boga, može mnogo doprinijeti utemeljenju bratstva među ljudima, također mislim da su oni koji podrivavaju čovjekovu vjeru u razbor nepodesni mnogo doprinijeti ovom cilju.«¹¹ Očinstvo Božje, koje Popper spominje, metafizička je vrednota a bratstvo među ljudima pripada među činjenice u svijetu međuljudskog iskustva. Može, dakle, neprovjerljiv i neopovrgljiv metafizički stavak (Božje očinstvo) mnogo reći i mnogo pridonijeti svijetu iskustva, pa nešto nevidljivo (Bog, Apsolut) može biti predmetom znanstvenog istraživanja i možemo imati znanost o njemu, iako se to nešto ne može opovrgnuti u laboratoriju, što je znak da je znanost o Apsolutu druge naravi nego što je laboratorijska znanost, te zato ne mora biti neopovrgljiva ni u drugom iskustvu (u ljudskom doživljavanju) uz koji se veže i o kojem nešto govori. Stoga odbacivati tu znanost, jer nije znanost kao pozitivna znanost, doista je neodrživo. Odbaciti tu esencijalističku znanost jer se ne razvija jednako i istim ritmom kojim se razvija pozitivna znanost, znači također mjeriti je mjerilima pozitivne znanosti. A da napreduje prema svojim zakonima, dokazuje esencijalistička filozofija, primjerice, znanosti koje prije nismo imali. Čovjek, naime, nije po svojoj biti samo ono što jest nego također i ono što po svojoj biti može biti, pa kada bude, esencijalistička filozofija pita za bit onoga u čemu se čovjek dalje ostvario, tako da K. Rahner tvrdi da skolastika može i treba filozofirati o svemu i svačemu. Da napreduje, i to kao esencijalistička filozofija, dokazuje i Popperova knjiga *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji*, o kojoj je ovdje riječ, a koja je filozofija društva ne bez esencijalističkih sastavnica.

2. Skolastik o Popperovu otvorenom društvu

Popperova razmišljanja o otvorenom društvu obuhvaćaju dva sveska. Na žalost nigdje ne daje njegovu sliku u cijelosti na jednom mjestu. Nju istom treba stvoriti na temelju čitanja cijelog djela, u kojem se ideja otvorenog društva pomalja iz Popperova kontroverznog razračunavanja s Platonom i s Marxom, neprijateljima otvorenog društva. Tek na kraju Popper opširnije progovara o funkcioniranju otvorenog društva. Ja ću ovdje najprije mozaički donijeti njegovu sliku otvorenog društva.

Da bismo bolje shvatili što je prema Popperu otvoreno društvo, bit će dobro donijeti najprije Popperovu sliku »zatvorenog« društva. Pod izrazom »zatvoreno društvo«, Popper razumijeva esencijalističku teoriju države, prema kojoj je država naravna tvorevina, društvo, koje živi po imanentnim zakonima savršenog društva, po identitetu normâ i činjenicâ, zaobilazeći

11 Popper, II., 309.

zahtjeve pojedinaca, imajući pred očima dobro zajednice kao vrhovne norme. Iz tog proizlazi kolektivistički značaj društva, koji zanemaruje pojedince i njihove zahtjeve,¹² dolazi do izražaja rigidno obdržavanje već postojećih društvenih običaja (rigidnost tribalizma) zasnovanih na mitovima izraslim iz razmišljanja o ljudskoj sudbini predaka, pojedinih skupina i plemena, iz čega izrastaju različiti tabui, od tabua načina uzimanja hrane do tabua interpretacije vlastite povijesti.¹³ »Zatvoreno društvo podsjeća na krdo ili pleme budući da je ono poluorgansko jedinstvo čiji su članovi povezani polubiološkim vezama – srodstvom, zajedničkim životom, zajedničkim naporima, zajedničkom opasnošću, radošću i nevoljama. Ono je konkretna grupa konkretnih pojedinaca, povezanih ne samo apstraktnim društvenim odnosima kao što su podjela rada i razmjena dobara nego i konkretnim fizičkim odnosima kao što su dodir, miris i pogled. I premda takvo društvo može biti zasnovano na ropstvu (Platon!, m.n.), prisutnost robova ne predstavlja funkcionalno različit problem od prisutnosti pripitomljenih životinja.«¹⁴ Zatvoreno društvo opterećeno kolektivom, tabuima prošlosti, etnološkim psihičkim slojevima, vođeno esencijalističkim nepromjenljivim normama, teško je promjenljivo, a kako bez promjena nema napretka, zatvoreno društvo je nenapredno. Zasnovano na kolektivnoj plemenskoj tradiciji ne ostavlja prostora za osobnu odgovornost. Zatvoreno se društvo za bilo koji politički potez služi utopijskim inženjeringom. U tom inženjeringu najprije se postavlja kao cilj idealna država prije nego što se poduzme bilo koja praktična akcija. To je privlačan i racionalan pristup k inženjeringu.¹⁵ Tom inženjeringu treba ipak suprotstaviti metodu korak po korak »za otkrivanje i borbu protiv najvećih i najprečih zala *hic et nunc* prisutnih u društvu kao i drugih potreba društva. K tome utopijski pokušaj ostvarenja idealne države, koji koristi plan društva kao cjeline, jeste onaj koji zahtijeva jaku centraliziranu vladavinu nekolicine, i koji je prema tome pogodan da odvede u diktaturu.«¹⁶

To je skroman i škrt prikaz zatvorenog društva prema Popperu. Nadam se da će čitatelj ipak moći iz njega steći dovoljan uvid u bit toga društva.

Pretrajimo sada kako Popper opisuje »otvoreno društvo«. Otvoreno društvo se prije svega obraća pojedincima i zove ih da se suoče s osobnim odlučivanjem.¹⁷ Otvoreno društvo (termin posuđen od Bergsona koji ga je rabio u drugom smislu), dakle, prije svega obraća se pojedincima (individuima), ne kolektivu (zajednici) i zove ih da se u društvenoj praksi suoče s osobnim slobodnim odlučivanjima što u danim okolnostima raditi i tako da odgovorno

12 Popper, I., 153–157.

13 Popper, I., 227.

14 Popper, I., 228.

15 Popper, I., 210.

16 Popper, I., 210–211.

17 Popper, I., 228.

odluče što će u životu biti njihova svrha i odrede svoje životne ciljeve.¹⁸ Po toj njihovoj otvorenosti prema slobodnom odgovornom biranju svojih djela, unaprijed oslobođeni od zadanih općih normi etičkog djelovanja i po njihovoj otvorenosti davanja smisla svom društvenom životu, unaprijed oslobođeni već određenog smisla, društvo sazidano na njima kao takvima zove se otvoreno društvo. Zatvoreno društvo, naprotiv, unaprijed zna u čemu se sastoji savršenstvo društva i prema toj savršenosti unaprijed to društvo normira, koje akcije vode k njegovu ostvarenju te uime tih normi i unaprijed obvezuje djelovanje svojih članova. U tom smislu zatvoreno je društvo proročko, jer se unaprijed zna što će se društvenim životom postići, dok otvoreno društvo to ne može reći, njegov je razvitak nepredvidiv, ovisan o slobodnom djelovanju pojedinaca. U zatvorenom društvu perspektiva je djelovanja neperspektivna, stereotipna, točno unaprijed određena, bez impulsa iznenađujućeg napretka. U otvorenom društvu perspektiva je otvorena prema raznim mogućnostima i njegov razvoj i napredak je zajamčen, iako nepredvidiv. U otvorenom je društvu, dakle, naglasak na mogućim činjenicama u danom času djelovanja i na slobodnim odlukama. Taj dualizam mogućih činjenica i donošenja odluka, dualizam činjenica i odluka je fundamentalan, bitan za otvoreno društvo. Činjenice kao takve nemaju smisao, one ga mogu dobiti samo na temelju naše odluke.¹⁹

Tako je riječ o otvorenom društvu »riječ o žudnji nebrojenih nepoznatih ljudi da sebe i svoj duh oslobode tutorstva autoriteta i predrasuda. Riječ je o njihovu pokušaju da izgrade otvoreno društvo, koje ne prihvaća samonikli i jedino na tradiciji utemeljen apsolutni autoritet, trudeći se da sačuvaju, razviju i uspostave, staru ili novu (nego prihvaća, m.n.) tradiciju po mjeri svojih standarda slobode, humanosti i racionalne kritike. Riječ je o njihovoj nespremnosti da se opuste i čitavu odgovornost za vladanje svijetom ostave ljudskom ili nadljudskom autoritetu, i o njihovoj spremnosti da dijele breme odgovornosti za patnje koje se mogu izbjeći, i čine sve da budu izbjegnute.²⁰ U otvorenom je društvu, dakle, riječ o novačenju svih pojedinaca u uspostavljanju slobode, humanosti i racionalne kritike u novoj tradiciji zalažući se za maksimalno uklanjanje patnja iz života ljudi (novi opis puta u najbolji način života na Zemlji). Da se to postigne nije dovoljno stvaranje poluapstraktnog otvorenog društva, tj. učlanjenjem, primjerice, u sindikat i plaćanjem članarine i ništa više. Traži se osobno zalaganje.²¹ Jedino moguća vjera u otvorenom društvu je zauzeta vjera u humanizam, vjera u razum i slobodu, vjera u bratstvo svih ljudi, vjera u jednaku pravičnost za sve, vjera u čovjeka (u kojeg čovjeka, povijesnog koji se je pokazao možda više zlim nego dobrim, u budućeg čovjeka, a kako kad čovjek ostaje uvijek čovjek? m.n.).²² Individualizam, egalitarizam,

18 Popper, I., 231.

19 Popper, II., 334.

20 Popper, I., 13.

21 Popper, I., 228–31.

22 Popper, I., 240–41, 246.

vjera u razum i ljubav prema slobodi individua prožimlje otvoreno društvo.²³ »Moramo poći u nepoznato, neodređeno i nesigurno koristeći razum koliko god je moguće da bismo što bolje planirali oboje: i sigurnost i slobodu.«²⁴

Sa stajališta otvorenog društva nacionalna država je neprihvatljiva: »Načelo nacionalne države (...) nipošto nije po sebi očigledno (...) Nijedna od teorija koje tvrde da je nacija ujedinjena zajedničkim podrijetlom, jezikom ili zajedničkom historijom nije prihvatljiva ni primjenjiva u praksi. Načelo nacionalne države ne samo da je neprimjenjivo nego nikada nije ni bilo jasno shvaćeno. Ono je mit. Ono je iracionalan, romantičan i utopijski san naturalizma i plemenskog kolektivizma.«²⁵ Tako »misticizam izbjegava praksu i umjesto nje stvara mitove.«²⁶ »Stoga se treba osloboditi od povijesnih mitova, od povijesne plemenske predaje, od nacionalizma, od pripadanja naciji ili plemenu (od tribalizma).« Član otvorenog društva je čisti humanista, koji pretpostavlja »život u dobro uređenoj državi životu bez države, tj. anarhiji, ali ono što on očekuje od države i od nje zahtijeva je zaštita ne samo za se nego i za druge.«²⁷ »Otvoreno društvo zahtijeva zaštitu svoje vlastite slobode i slobode drugih ljudi. Ne želi živjeti u milosti bilo koga tko ima jače pesnice i ubojitije pištolje (...) Želi da bude zaštićen od agresije drugih ljudi. Želi da razlika između agresije i obrane bude priznata i da obrana bude podržana od organizirane moći države (...) Zahtijeva da država mora ograničiti slobodu građana svima jednako koliko je to moguće, i ne izvan onoga što je neophodno za postizanje jednakog ograničenja slobode.«²⁸ To je zahtjev humanista, egalitarista, individualista, člana otvorenog društva, pri čemu se ništa ne kaže o prirodnom pravu na slobodu niti kako države funkcioniraju. »Tu se (samo, m.n.) formulira politički zahtjev, ili, preciznije, prijedlog da se prihvati određena politika.«²⁹ Član, dakle, otvorenog društva traži jednaku raspodjelu građanske odgovornosti, tj. jednaka ograničenja slobode, koja su nužna u društvenom životu. »Politika mora podržati egalitarna načela, ali ne samo njih nego prije svega temeljno načelo da svaki čovjek ima pravo ako želi da sam oblikuje svoj život sve dok se to *previše* (podcrtao R.B.) ne sukobi s drugima.«³⁰ To je temeljno načelo individualizma u otvorenom društvu.

Toliko o otvorenom društvu. A sada o metodi njegova ostvarivanja. Iz svegaazanog o otvorenom društvu proizlazi da otvoreno društvo ostvaruju pojedinci (individui) pod zaštitom države, oslobođeni od mitova i predaja, od nacionalizama, od vjerskih nesnošljivosti, od kulturoloških i inih uvjeto-

23 Popper, I., 257.

24 Popper, I., 260.

25 Popper, II., 66–67.

26 Popper, II., 292.

27 Popper, I., 153.

28 Popper, I., 153.

29 Popper, I., 155.

30 Popper, I., 218.

vanosti, koji se kao takvi pred životnim činjenicama ponašaju slobodno i odgovorno birajući ciljeve svojim djelima. Posve je jasno da takav individuum očekuje da mu se pokaže način ili metoda pravog izbora, što Popper i čini. Svoju metodu o donošenju odluka u otvorenom društvu nazvanu »kritički racionalizam«, Popper je razvio u 24. poglavlju, 2. sveska *Otvorenog društva i njegovih neprijatelja*, na str. 269–309.

Popper najprije odbacuje metodu nekritičnog racionalizma prema kojemu se odabir djelovanja vrši po normama izvedenim iz općih etičkih načela. To je metoda u Platonovu i skolastičkom društvu. To je stav osobe zatvorenog društva, a glasi: »Nisam spreman prihvatiti bilo što, što ne može biti obranjeno sredstvima argumenata ili iskustva.«³¹ Budući da to načelo ne može biti podržano pomoću argumenata (jer, prema Popperu, slijed argumenata zahtijeva beskonačnost) niti iz iskustva, ono je, misli on, logički neizdrživo. O neispravnosti tog Popperovog logičkog zaključivanja da proces dokazivanja mora ići u beskraj, govorili smo u prvom dijelu. No, Popper ustrajući na svojoj liniji, zaključuje: Tko god usvoji racionalističko (nekritičko) stajalište, čini to zato što je, bilo svjesno ili ne, usvojio neki prijedlog, neku odluku, neko vjerovanje ili ponašanje na nelogični iracionalan način. Tako čini, veli Popper, kada iz kolektiva izvodi norme ponašanja.

Popper, potom, odbacuje ne samo netom opisani nekritički, zapravo esencijalistički skolastički racionalizam kao temeljni stav zatvorenog društva nego i iracionalizam (emocionalizam), koji »uporno tvrdi da su emocije i strasti, prije nego razbor (razboritost, mudrost) glavni pokretači ljudske akcije.«³² Popper kaže: Pozivati se na razbor zbog »slabašne obdarenosti najvećeg broja ljudi i njihove očigledne ovisnosti o emocijama i strastima«, nerealistično je.³³ K tome, to isticanje emocija i strasti vodi zločinu i »iracionalist (emocionalist) mora prizivati nasilje i brutalnost kao trajne arbitre u svakoj raspravi.«³⁴ U nastalom možebitnom sporu i sukobu »poštovanje, ljubav, odanost zajedničkoj stvari ne pomažu mnogo. Što onda preostaje iracionalistima (emocionalistima) nego da spor riješe manje konstruktivnim emocijama i strastima: strahom, mržnjom, zavišću, i, konačno nasiljem.«³⁵ »A iracionalisti (emocionalisti) nisu ni daleko od toga, da zaniječu jednakost ljudi s jednakim pravima i jednakih zahtjeva, jednakog tretmana u političkim stvarima.«³⁶ »Podjela čovječanstva na prijatelje i neprijatelje najočiglednija je emocionalna podjela (Popper je zaboravio da i on dijeli ljude u odnosu na njegovo otvoreno društvo na prijatelje i neprijatelje: *Otvoreno*

31 Popper, II., 276.

32 Popper, II., 280.

33 Na istom mj.

34 Na istom mj.

35 Na istom mj.

36 Popper, II., 281–282.

društvo i njegovi neprijatelji, naslov je njegove knjige. Moj umetak).³⁷ On nastavlja: »Naša prirodna reakcija je podjela čovječanstva na prijatelje i neprijatelje, na one koji pripadaju našem plemenu, našoj emocionalnoj zajednici i one koji su izvan toga; na vjernike i nevjernike; na sunarodnjake i strance, na klasu drugova i klasu neprijatelja, na vođe i vođene.«³⁸ Iracionalizam (emocija, m.n.) nas vodi da »mislimo našom krvlju«, »našim nacionalnim nasljeđem« ili »našom klasom«, »našom rasom«. ³⁹ Čak ni najplemenitija emocija – ljubav – nije sposobna riješiti sukobe, o čem nam govori ovaj primjer: »Tom voli kazalište a Dik ples. Prvi s ljubavlju inzistira da idu na ples, da tako zadovolji Diku, dok Dik iz ljubavi prema Tomu inzistira da idu u kazalište. Taj konflikt ne može riješiti ljubav sama, dapače, što veća ljubav veći konflikt. Postoji samo jedno rješenje: upotreba razuma, nepristranosti, razboritog kompromisa (Zašto nije rekao da postoji ljubav vođena razborom ili razborita ljubav? Moj umetak).«⁴⁰ Ima još i drugih dokaza protiv iracionalizma (emocionalizma), no i to je dovoljno da Popper prihvati suprotno stajalište kao metodu ostvarivanja otvorenoga društva: kritički racionalizam.

No, što je to Popperov kritički racionalizam? To nije esencijalistički racionalizam temeljen na dokazima s nužnim i općevrijednim premisama. Takav racionalizam Popper odbacuje jer se ne da utemeljiti. Prema tom racionalizmu on se odnosi kritički. Popper riječ »racionalizam« rabi, prvo, u smislu koji uključuje »empirizam« isto kao i »intelektualizam«, upravo kao što znanost, koja je racionalna, koristi i uključuje ne samo eksperimente nego i mišljenje. Drugo, riječ »racionalizam« rabi u smislu rješavanja što više praktičnih problema pomoću razuma, u smislu »osvjetljivanja« mišljenja i iskustva bez apela na emocije i strasti. To je racionalizam praktičnih stavova ili praktičnog ponašanja, pri čemu treba istaknuti da tako shvaćen racionalizam uključuje i ovo pravilo ponašanja: »Ja mogu ne biti u pravu i da ti možeš biti u pravu i da se zajedničkim naporima možemo približiti istini.«⁴¹ Kada se zahtjevi i interesi sukobe, po tom je pravilu »često moguće raspravljati o različitim zahtjevima i prijedlozima i dostići – recimo arbitražom – kompromis, koji je zbog svoje pravičnosti prihvatljiv za mnoge, ako ne i za sve.«⁴² U traganju za praktičnom istinom imam potrebu za suradnju, a pri tom se ne smije smetnuti s uma da dokaz vrijedi više od osobe s kojom raspravljamo.

Postavljajući se kritički prema esencijalističkom aristotelsko–skolastičkom racionalizmu, Popper odbacuje etiku obaveznih norma, po kojima bi trebalo stvarati odgovorne odluke u društvu, i time odbacuje etiku zatvorenog društva te se priklanja kritičkom dualizmu ili kritičnom konvencionalizmu,

37 Popper, II., 282.

38 Popper, II., 282.

39 Popper, II., 282–283.

40 Popper, II., 284.

41 Popper, II., 270.

42 Popper, II., na istom mj.

prema kojemu »samo mi sami oni, koji smo odgovorni za prihvatanje ili neprihvatanje nekih moralnih zakona«, tj. mi smo oni o kojima ovisi koju ćemo, služeći se kritičnim razborom, moralnu normu ponašanja prihvatiti u danim okolnostima pri stvaranju odgovornih odluka za svoj i za društveni život.⁴³ U tom smislu Popper prihvaća autonomni moral. Izbor norme nije samovoljan jer je ovisan o razboritosti (mudrosti), o prvom i temeljnom zakonu kritičkog racionalizma. Izbor naime mora biti razborit. Razboritost se pak najbolje očituje kada se izabire u spoznavanju zlih i dobrih posljedica koje će nužno proizići iz izabranog djela. Norme je pak stvorio čovjek konvencijom, što ne znači samovoljno nego zajedničkim promatranjem, što je najbolje za čovjeka i njegov društven život. Popper misli da je »učenje o autonomiji etike nezavisno od problema religije, ali kompatibilno s bilo kojom religijom koja uvažava individualnu savjest«. ⁴⁴ To je uglavnom etička osnova kritičnog racionalizma.

U ime svoje etičke osnove kritički je racionalizam također »povezan priznavanjem nužnosti društvenih institucija čiji je cilj zaštita slobode kritike, slobode mišljenja i, prema tome, slobode ljudi, što utemeljuje obvezu svih da se te institucije podrže«. ⁴⁵ Kritički je racionalizam također blisko povezan s političkim zahtjevom za praktičnim društvenim inženjeringom – korak po korak inženjeringom, a sve to »u humanističkom smislu sa zahtjevom za racionalizacijom društva, za planiranje slobode i njenu kontrolu pomoću razboritosti, ali ne pomoću pseudoracionalnog autoriteta, nego pomoću sokratske razboritosti, koja je svjesna svojih ograničenja i koja, zato, jer poštuje drugog čovjeka i ne teži k prinudi – čak ni sveca«. ⁴⁶ Kritički racionalist jezik rabi »kao instrumenat značenjske informacije, a ne kao sredstvo samoekspresije« u koju se umiješaju i osobne emocije. Različiti jezici kao sredstva značenjske informacije prevodljivi su jedan na drugi. ⁴⁷ Budući da »kritika zahtijeva određen stupanj imaginacije, koju dogmatizam potiskuje«, kritički je racionalist sposoban shvatiti i one životne situacije za koje iracionalist (emotivan čovjek) misli da ih se može shvatiti bez sućuti. ⁴⁸

Time bih završio ovaj prikaz otvorenog društva i kritičnog racionalizma bez pretenzija da je potpun ili savršeno točan. Ipak mislim da je dovoljan i dostatno određen (Popper nije precizni skolastik) za opću prosudbu.

1. Iz Popperove knjige *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji* izbija i njegov svjetonazor, koji je dobro na početku prosudbe njegovih razmišljanja iznijeti čitateljima. On je agnostik glede Božje opstojnosti, on ne zna je li nebo realnost, a etika je za nj tvorevina čovjeka kao racionalnog bića, priroda i

43 Popper, I., 101.

44 Popper, I., 102.

45 Popper, II., 286.

46 Popper, II., na istom mj.

47 Popper, II., 286–287.

48 Popper, II., 287–288.

životinje nemaju etike. Prizna da vjersko uvjerenje može pomagati i nadahnjivati etičke čine pojedinaca. Nije svjestan da je time vjeru proglasio drugom pojedinaca kao što ju je Marx proglasio opijumom naroda, s tom razlikom što je Marx učinio sve da narod izliječi od ovisnosti od opijuma vjere, dok Popper želi da ovisnici o drogi vjere za povijesnim stolom ostanu i dalje ovisnicima.

2. Uspoređujući pod vidikom logičnosti iracionalizam (emotivnost) kao izvor čovjekovih pothvata sa svojim kritičkim racionalizmom, Popper izjavljuje da je iracionalizam, koji isključuje razum, logički konzistentniji od njegova kritičnog racionalizma. Zašto? Zato što je njegov kritički racionalizam u korijenu iracionalan. Kritički je racionalizam uza svu kritičnost ipak racionalizam, a racionalizam kao takav nema logičkog utemeljenja, budući da svoj temelj, osnovne premise, mora u beskonačnost dokazivati. Ako ga on uzima kao osnovu svome sustavu, to čini, kaže, iz iracionalnih emotivnih motiva. To je pošteno priznanje, samo što iz njega proizlazi neugodnost za Poppera. Ako, naime, on to tako čini, zašto ne može tako činiti i Platonov sljedbenik ili sljedbenik aristotelsko-skolastičke tradicije, dakle, sljedbenik zatvorenog društva, zašto ne može i on »iracionalno« izabrati osnovne premise pa iz njih deduktivno krenuti, oslonjen na iskustvo, daljoj razradbi svoga filozofskog sustava kao i Popper svoga? Istina je, Popper svoj sustav racionalno gradi na činjenicama, a filozof zatvorenog društva na bitima stvari, tako da su to dva različita puta, ali Popper, koji je i sam racionalist, ne može prigovarati filozofu zatvorenog društva da stoji na nedokazivim temeljima kad i on sam stoji na tim istim, prema Popperu, nedokazivim temeljima, što sam priznaje. Popper nema prava izdavati sebi propusnicu za racionalno filozofiranje koje je, prema njemu, u korijenu nedokazivo, a svome neprijatelju Platonu i esencijalističkoj filozofiji, tu propusnicu ustezati, jer je, prema njemu, u korijenu nedokaziva.

3. Popper filozofiji zatvorenog društva predbacuje dogmatizam koji koči napredak i autoritarnost koja guši slobodu, pripisujući te dvije »nemoralnosti« njezinoj razradbi teorije društva. Filozof zatvorenog društva, naime, najprije ustanovljuje u čemu se sastoji savršeno društvo. Za Platona se, primjerice, savršenost društva sastoji u tome da svi članovi društva budu sretni. Filozof zatvorenog društva pita dalje, što je potrebno da ljudi budu sretni, a odgovor na to pitanje postaje norma društvenog djelovanja za članove društva. Time su dobivene dvije nepromjenljive dogme: norme djelovanja za koje je u društvu odgovoran autoritet, iz kojih izvire spomenute devijacije: kočenje napretka zbog nepromjenljivih normi djelovanja i gušenje slobode pojedinaca nad kojom bdije autoritet. Popper misli da takvo razmišljanje ne pogađa sustav otvorenog društva. Razmotrimo je li to tako. U čemu se sastoji, prema Popperu, otvoreno društvo? U najčišćem humanizmu, što je potrebno da se taj ideal društva ostvari? Da se to ostvari, potrebno je da se svi pojedinci slobodno i odgovorno odlučuju u svom društvenom djelovanju. Koje nepromjen-

ljive norme iz toga slijede? Kritički razboriti racionalizam koji u danim okolnostima izabire optimalniju normu konkretnog društvenog djelovanja. Tko bdije da se to tako i čini? Državni autoritet pod čijom zaštitom se odvija slobodno i odgovorno odlučivanje pojedinaca i koje *de facto* kažnjava neodgovorno odlučivanje pojedinaca koje šteti naprednom razvitku društva, o čemu Popper, doduše, ne govori izričito, ali to proizlazi iz cijelog njegova učenja. Zaštita, naime, države uključuje i funkciju kažnjavanja. To se vidi iz prakse kada država na državnoj razini nameće raznim pritiscima podanicima drugih država svoja politička viđenja i svoje političke inženjeringe s pomoću svojih »guvernera« i »ministara–žandara«. Prema svemu Popper razvija teoriju zatvorenog društva pod šifrom otvorenog društva kao i esencijalistička filozofija, i ništa drugo. Razlikuje se samo u tome što je pojedincu dao potpunu slobodu i time otvorio put pune inicijative pojedinaca čime se postiže maksimalan napredak te je tako izmaknuo prigovoru na račun zatvorenog društva da umrtvljuje svoje članove. Ali »potpuna sloboda« do autonomnog morala, je li održiva? Čovjek nije odsebstveno biće pa prema tome ni njegov moral ne može biti odsebstven ili autonoman. Razlikuje se također u tome što je autoritetu dosudio ulogu da praktično bdije nad napretkom i tako izbjeo i drugom prigovoru na račun autoriteta u zatvorenom društvu da, naime, koči napredak. No, s time je praktično pokazao da u jednom zatvorenom društvu; kao što je *de facto* Popperovo, autoritet ne mora biti kočnica ili bolje, kazano sveobuhvatno, biti autoriteta ne pripada kočenje.

4. Popper protiv racionalizma (esencijalizma), na kojem se temelji zatvoreno društvo, ne donosi drugog teoretskog dokaza osim onog bijednog iz nemogućnosti da racionalizam opravda svoje utemeljenje bez priziva na beskonačno dokazivanje. U neimaštini teoretskih dokaza, posegnuo je na dugo i široko za dokazom iz negativnih zaključaka i apsurdnih posljedica koje su u povijesti sa sobom nosili sustavi zatvorenih društava, posebice Platonov i Marxov. Platon zastupa ropstvo, oligarhijsku stalešku aristokraciju, a za filozofe pridržava političko vodstvo, što sve odreda treba odbaciti, i ropstvo, i ropsku platonsku sreću, i povlašteni stalež aristokrata s njihovom aristokratskom srećom, i napokon filozofe političare s njihovom filozofsko–političkom srećom. Uostalom dalji je povijesni razvoj sve to pokopao. Bolje ne prolazi ni Marx nadahnut Hegelom i njegovim historicizmom, sa svojim komunističkim eshatonom, rajem na zemlji. Sve su te strahote zabluda proizišle iz filozofije o bitima stvari, iz platonsko–aristotelsko–skolastičkog bloka te pokazuju ništetnost racionalizma. Što da kažemo o tom Popperovu načinu odbacivanja racionalizma? Najprije bih htio upozoriti da je Hegel čedo skolastičke filozofije jednako tako kao što je Spinozina etika *more geometrico* elaborirana čedo te filozofije. I Hegel i Spinoza su panteisti pa pod tim vidikom nemaju veze sa skolastikom. Ukoliko se služe racionalističkom metodom kao i skolastika (uspjut spominjem da se Hegel u *Uvodu* svoga djela *Nauka logike* ruga aristotesko–skolastičkoj logici nazivajući je logikom priprostih ljudi), ne znači da nisu mogli, nošeni

svojim »genijem«, doći do svojih abortivnih zaključaka, koje skolastika ne prihvaća, najmanje kao svoja. Slično vrijedi i za Marxa. Još kao student skolastičke filozofije (1931–1941), u doba kada Popper piše svoju knjigu o otvorenom društvu, učio sam tezu *De Marxii doctrina sociali*, koju treba odbaciti kao zabludu.⁴⁹ Mi smo studenti s nevjericom slušali neke detalje u dokazima kojima se je obarao komunizam. Poslije smo se, kad smo bili prisiljeni bez slobodnog izbora živjeti u komunističkom režimu, uvjerali da je sve bilo istinito što smo kao studenti slušali. Nema, dakle, nužne genetičke veze skolastike s platonsko–aristoteljsko–skolastičko–esencijalističkom metodom s platonskim i marksističkim društvenim sustavom. Stoga što se tiče Platonovih, Hegelovih i Marxovih zabluda o državi, o narodu, o kolektivu, o diktaturi, o totalitarizmu, itd., treba reći da za njih nije odgovorna racionalna metoda dokazivanja nego ljudi koji su se njom služili. Poradi toga Popper nema pravo zaključivati da racionalnu metodu kao takvu treba odbaciti.

Međutim, sa sustavom Popperova otvorenog društva stvar stoji sasama suprotno. Taj je sustav izrađen metodom kritičnog racionalizma na najrigorozniji način od samoga Poppera. Koliko je taj sustav teoretski u sebi nekonzistentan već smo nešto istaknuli. Istaknimo ovdje neke trpke plodove, koji nužno i *per se*, a ne slučajno, slijede iz toga sustava. Da nabrojimo bez dubljih analiza i bez reda samo neke od tih nemilih plodova koji se pokazuju u današnjem društvu, ne bez utjecaja otvorenog društva s načelom minimalnog ograničenja individualne slobode, s pravom pojedinca da slobodno bira etičke norme, itd.: osamljenost pojedinaca do samoubilačkih misli, terorizam, korupcija, trgovina drogom, ovisnost o seksu, prostitucija maloljetnica, svako četvrto dijete u Europskoj uniji je izvanbračno, dugovi siromašnih zemalja, pluralizam do te mjere da izaziva opasni fundamentalizam, milijunske zabrinjavajuće secesije, ekološke nevolje s prijetnjom uništenja Zemlje, izdavanje bračnog dokumenta o vjenčanju homoseksualaca i homoseksualica, samoubojstva uz pomoć liječnika, izdavanje naredbi pripadnika jačih političkih snaga slabijima u svoju vlastitu korist uz pritiske i prijetnje, inženjering začeca i rađanja ljudskog bića kojemu se po rođenju stavlja na glavu aureola božanskih prava, razdioba ljudskog roda na one koji imaju i one koji nemaju, na ekstremno bogate i ekstremno siromašne koji vape i Gospodin ih još ne čuje, svjetska ekonomija koja sa snagama slobodnog tržišta proždire sve osim svojih arhitekata, rang naroda u svjetskoj zajednici ovisi o njegovoj ekonomskoj moći, narodi Trećeg svijeta žrtveni su jarci i mjesto za odlaganje opasnog atomskog materijala, zastarjelih lijekova, sajmišta za »zabranjenu« prodaju oružja, itd. Ne tvrdim da je sve to prouzročio nauk o otvorenom društvu, ali mislim da se svi okrivljeni zbog navedenih poroka mogu s pravom izravno ili neizravno pozivati na načela otvorenog društva i njima se braniti. Neki tvrde da se opasno približavamo diktaturi *Pax ameri-*

49 V. Cathrein, *Philosophia moralis*, Herder, 1911., br. 403.

cana uz demonstrativno mahanje zastavom otvorenog društva. Sustav s takvim plodovima, prema samom Popperu, treba odbaciti.

5. Primjedbe koje sam dosad iznio o Popperovu »otvorenom društvu« imale su namjeru pokazati da Popper ne može razlikovanje svoga filozofskog sustava o otvorenom društvu od platonsko–aristotelsko–skolastičkog sustavu o društvu temeljiti na razlici metoda razmišljanja. Razlika bi mogla biti u nečem drugom: u njegovoj etici. Popper nije protivnik vjere, ali nije ni izjavljeni vjernik. Prema njemu etika je autonomna neovisno o religiji, ali je njezina autonomnost kompatibilna s bilo kojom religijom koja uvažava individualnu savjest.⁵⁰ I dalje: Autonomna etika nije napadaj na religiju nego na »određene oblike religije, tj. na religije slijepog autoriteta, na magiju i tabuizam«.⁵¹ Volio bih kad bih mogao prihvatiti to što Popper ovdje kaže, ali, na žalost, to nije prihvatljivo, jer norme djelovanja u danim prigodama koje vjernik prihvaća u slobodi svoje savjesti, niti su konvencionalne niti promjenljive da bi ih mogao birati, a Popper baš konvencionalne i promjenljive norme zahtjeva za slobodno i odgovorno odlučivanje u povijesnom procesu, koje su nužne i općenite i kao takve strogo obavezne, proističući, naime, iz esencijalistički dobivenih istina pa su kao i te esencijalističke istine nepromjenljivosti. Etika, primjerice, katoličke vjere je esencijalistička pa nad njom blista neotuđivi sjaj apsolutnog Bitka. Stoga je ona inkompatibilna s bilo kojom etikom iskustveno pozitivističkog podrijetla. Čovjek se čudi kako je Popper, teški neprijatelj esencijalističke filozofije, mogao doći na pomisao da je jedna esencijalistička etika kompatibilna s njegovim sustavom, i to samo zbog toga što esencijalistička etika obvezujući vjernika ne dokida njegovu slobodu. Međutim, treba vidjeti na što se ta vjernička sloboda savjesti odnosi. Odnosi se, naime, na slobodno prihvaćanje obveznih nužnih normi i na slobodno ispunjenje dotične obvezne norme, a ne na biranje norme. Stoga se u ime slobode savjesti esencijalistička etika vjernika ne može nikako svesti na Popperovu neprihvatljivu autonomnu etiku, koja se odnosi na slobodno biranje promjenljivih konvencionalnih normi. Popper, doduše, nastoji obraniti konvencionalnost i promjenljivost etičkih normi, ali pod svojim vidikom u koji ne ulazi čovjekova veza s Apsolutom, a ta je veza inače bitna za sve religije.

6. Sad nam može biti posve jasno zašto Popper odbija ma i samu pomisao na nacionalnu državu koja bi se obraćala narodu. Otvoreno se društvo ne obraća kolektivu nego pojedincu, ne masi nego samcu. Otvoreno se društvo ne obraća onima koji žive po stalnim, nepromjenljivim pravilima i normama, tabuima, čak i magijom te se teško miču naprijed živeći bez perspektive napretka, nego onima koji znaju mijenjati norme u datim okolnostima prema diktatu razbora. No, što se time postiže? Brži znanstveni i tehnički napredak, jamačno, ali ne samo to. Najveći dio pojedinaca koji tvore narod, nije sposoban birati norme

50 Popper, I., 106.

51 Popper, I., 101.

djelovanja prema razboru ili svi nisu jednako sposobni to raditi pa smo, živeći u otvorenom društvu, dobili ekonomsku elitu, političku elitu, znanstvenu elitu, bogatašku elitu, kulturnu elitu, umjetničku elitu, športsku elitu, tako da je otvoreno društvo postalo društvo elite, a narodne mase pojedinaca s praznim torbama obijaju njihove pragove da dobiju Lazarove mrvice s njihovih stolova koje oni i daju, prema Popperovoj poruci, da bi se borili protiv bijede u svijetu. I te se elite drsko pojavljuju u dnevnim listovima i na našim malim ekranima da im plješčemo kao nedostiživima. Ne bi bilo iznenađujuće kad bi jednog dana ponovo zagrmio glas: Neelitaši cijelog svijeta ujedinite se da se spasi ponižen narod koji u »neznanju svome«, u konzervatizmu svome, u nesnalazljivosti svojoj, u vjernosti svojoj zdravim otačkim predajama nije sposoban služiti se autonomnom etikom, samo zato da bi dospio u članstvo nedostiživih, a to znači nepodređenih.

7. Ostaje nam da još prosudimo Popperovo bastardno iracionalno–racionalno načelo koje je pokretač ubrzanog razvitka otvorenog društva po ugledu na galopirajući razvoj modernih znanosti. To načelo treba u ime filozofske antropologije posvema odbaciti kao kritički neodrživo. Temeljna antropološka teza je da je čovjek, iako sastavljen ontičkim sastavnicama tijelo–duh, ipak ontički jedinstveno, u sebi nedjeljivo biće. Niti smo Platonova lađa (tijelo) i Platonov lađar (duh), niti Descartesovi mehanički strojevi, niti koja druga slična sprega nego smo jedinstveno jedno biće. To što smo u biti, to smo i u djelovanju, tako da je u svakoj našoj akciji prisutna jedinstvena i duhovna i tjelesna sastavnica. Osnovna je antropološka pogreška dijeliti posve racionalnu od iracionalne (emotivne) sastavnice. Naša interpretacija čovjeka s obzirom na njegovu bit i na njegovo djelovanje nije biološka, protiv koje se Popper bori, nego je ontološka. Riječ je o ontološkim temeljima na kojima je čovjek sazdan. Ostajući na tom ontološkom tlu, pitam se koja je uloga naše racionalne spoznaje općenito? Riječ je, dakako, o njezinoj temeljnoj ulozi koja u konačnici u sebi sadrži sve parcijalne spoznajne uloge. Odgovor na to pitanje K. Rahner je ovako formulirao: Spoznajom čovjek postaje svjestan samog sebe, kadar je samog sebe obuhvatiti i u ljubavi se darovati. Razum je, dakle, koji doduše spontano hrli svom spoznajnom predmetu u funkciji ljubavi, tj. volje koja čezne za spoznajom predmeta prije nego što razum spozna svoj predmet i svojom čežnjom prati razumove spoznajne čine, daje im impulse (Blondel). Držim da je bez spontanog emotivnog poticaja volje teško shvatiti djelovanje razuma. Pri tome treba uočiti da smo tu na izvoru neodjeljivosti egoizma i altruizma. Čovjek spoznajom postaje svjestan samog sebe dijeleći se od predmeta svoje spoznaje, što je egoistički smjer, ali to čini samo radi darivanja sebe drugima, što je smjer altruizma. Istinski egoizam je altruistički i istinski altruizam pretpostavlja istinski egoizam. Iz tog slijedi da nema ljudske spoznaje bez emotivnog elementa (čežnje, žudnje, ljubavi prema istini). Stoga se Popperov čovjek, koji se odgovorno odlučuje za svoje djelovanje isključivo kritičnim racionalizmom,

bez povijesne memorije, bez srca i bez ideala, doima kao metafizički invalid. Stoga je posve razumljivo da se sva Popperova načela o dobrom izboru podudaraju s načelima hladnoga rimskog pravnog duha, kao da ih je otamo prebacio u svoj sustav. Evo ih nekoliko: Kritički racionalizam upućuje da se prije akcije dobro promotre njezine posljedice. Rimska mudrost kaže: *Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem* – Što god radiš, razborito radi, i pazi na svršetak. Kritički racionalizam kaže: Svojom postavkom obrati se drugome, možda ti on ima nešto reći. Rimska mudrost veli: *Sapientis est petere consilium* – Mudrac se rado obraća po savjet drugima. Kritički racionalizam preporučuje inženjering korak po korak, inženjering kratkih koraka. I to je rimska i općenarodna mudrost: *Festina lente!* Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača. Navedimo još i to da se njegovo načelo o razboritom izboru nalazi svestrano razrađeno u *Knjizi mudrosti* starozavjetne Biblije. Prava ironija: On koji govori tako prezirno o narodu, o povijesti, o predaji, sva svoja načela duguje spomenutim povijesnim narodnim subjektima, iako on toga, možda, nije svjestan. No, ako bi netko nepristrano htio na temelju navedenih podataka reći da se iz njih može zaključiti da spomenuti povijesni subjekti potvrđuju Popperovu teoriju, tada treba upozoriti da kod tih subjekata uz razbor pri djelovanju postoji i ljubav, što je najvidljivije u Bibliji. Naime, neprijeporno je da spomenuti subjekti emocije pri djelovanju izričito ne isključuju kao što to čini Popper. Izričito isključujući sve emocije u društvenom djelovanju u otvorenom društvu blijedi zajedništvo u društvu, a razvija se sve više klubstvo: klubovi ekonomista, klubovi političara, Klubovi Velikih, itd.

8. Popperu, uza svu kritiku njegova sustava, ipak treba priznati da je svojim načelom opovrgljivosti ubrzao napredak modernih znanosti a po njima i napredak ljudskog društva uopće, da je stavivši sve u slobodne ruke pojedinaца također unaprijedio povijesni razvoj, da je kritičkim racionalizmom unio više reda u međuljudske i međunarodne odnose, napose u trenutcima nabujalih strastvenih napetosti među njima. No, sve se to može postići i našim sustavom o kojem ćemo odmah progovoriti, pošto, usput, spomenemo i Popperov utjecaj na Katoličku crkvu vidljiv na Drugom vatikanskom saboru, ne ulazeći u prosudbu koliko upravo Popper ima udjela u stvarima koje ću navesti, ali da u njima ima udjela, teško je sumnjati. To su: kolegijalnost biskupa, župna vijeća, pastoralni inženjering, supsidijarnost, davanje veće inicijative pojedincima, dijalog, poziv laicima da na vlastitu odgovornost djeluju u društvu u kršćanskom duhu i slično. Što se pak tiče samog sustava kršćanskog društva, može se činiti nevjerojatno, ali je ipak istinito: na njemu se ostvaruje narav Popperova otvorenog društva. Navedimo sastavnice koje to potvrđuju. Katolička se vjera obraća nama pojedincima proglašujući nas sve jednakog dostojanstva i jednakih fundamentalnih prava (egalitizam), apelirajući na svakog svog člana da slobodno i odgovorno donosi odluke o svom društvenom ponašanju i djelovanju u povijesnom zbivanju ljudske

zajednice, prema normama svog slobodnoga vjerskog uvjerenja, poštujući dualizam ili razliku između odluke i činjenice, što je fundamentalno i bitno za otvoreno društvo. Ostaje da se još odredi glavno i temeljno načelo po kojem treba donositi osobne odgovorne odluke za razvitak društva, u kojem vjernik kao građanin živi, pa da dobijemo potpuni uvid u kršćansko društvo ili u Crkvu u svijetu kao u otvoreno društvo.

Za Poppera je to kritički racionalizam, razbor, a za nas je kritička ili razborita ljubav (*caritas discreta*). Dakako da samo s analizom pojma ljubavi u kojoj je temeljni sadržaj emotivan (nije dobar izraz iracionalan), malo ćemo koga moći motivirati za napredak čovječanstva, makar u vjeru u Boga uključivali i vjeru u čovjeka. Isto je tako istina: ljubav je kao emocija po sebi sljepa, a kada se pretvori u svoju emocionalnu suprotnost, u mržnju, ona je to još više i žešće, postaje razaračka, ubilačka i rušilačka moć, čak i svetoga, uistinu iracionalna. Međutim, ljubav ima i svoje druge atribute, svoja nužna svojstva koje sintetički apriorni sudovi iznose na vidjelo. U prvom redu ljubav je razborita (*discreta*). Još nijedan nerazboriti vjernik nije proglašen svecem. Razborita ljubav bdije nad izvršavanjem čovjekovih dužnosti, među kojima je dužnost brinuti se za svestran čovjekov razvitak, duhovni i ovozemni jednako. Između vjernika i nevjernika velika je razlika. Nevjernik ne vjeruje u Boga nego u čovjeka, u njegov humanitet. Reći da vjernik čini obratno, tj. vjeruje u Boga a ne u čovjeka, znači podmetati mu nešto što nije. Vjernik vjeruje, istina je, na prvom mjestu u Boga, a onda tom istom vjerom vjeruje i u čovjeka i ljubi ga. Kako čovjek nije odmah na početku dan cjelovitim čovjekom nego istom treba da postane čovjek u svim pravcima, vjernik onom istom ljubavi kojom ljubi Boga ljubi i čovjekov svestrani ovozemni razvitak. Razborita ljubav na tom inzistira.

Sv. Pavao navodi još neke prijeko potrebne atribute ljubavi koji pokazuju da treba da ljubav bude razborita: Ljubav je strpljiva – spremna je na kratke korake; Ljubav zaboravlja i prašta zlo – ne osvećuje se, ne mrzi; Ne raduje se nepravdi – ne čini nepravdu, pazi na posljedice čina; Raduje se istini – raduje se znanstvenim i filozofskim otkrićima; Sve ispričava (...) sve podnosi – dobro se uklapa u sustav osobne slobode ne praveći probleme, itd. (usp. 1 Kor 13,4–7). O trojstvenoj strukturi kršćaninovih djela (samo je čovjekovo djelo slika Očeva djelovanja koji u mudrosti Logosa, i u ljubavi Duha Svetoga, sve izvodi), što njegovu djelovanju daje poseban zamah, ovdje neću obrazlagati. Popper svom otvorenom društvu stavlja u zadaću svestran ovozemni razvitak i napredak čovječanstva. I to zvono neprestano zvoniti. To se zvono danas vrlo zvučno čuje i u kršćanskom otvorenom društvu: *Gaudium et spes, Mater et Magistra, Populorum progressio, Centesimus annus*. To zvono slušamo.

Nadamo se da će vjerničke udruge ubrzo početi popunjati svoje naslove s riječju »u kršćanskom otvorenom društvu«, da bi tako bolje označili svoju suvremenost, primjerice, Obiteljski centar u kršćanskom otvorenom društvu,

Udruga poduzetnika u kršćanskom otvorenom društvu i slično, da tako što bolje i suvremenije iskažu svoje društveno djelovanje i ujedno naznače njegovu dinamiku kao pionira ovozemnog čovjekova napretka.

Ukratko, temeljno načelo kršćanskog otvorenog društva jest: kritična ljubav koja slobodno prihvaća kršćansku filozofsku socijalnu etiku koja je kao svaka filozofska postavka slobodno prihvatljiva. U našem kršćanskom otvorenom društvu i mi idemo u nepoznatu budućnost, kao i Popperovo otvoreno društvo. Povijesna perspektiva pred nama je sasvim otvorena: »Kad Sin čovječji ponovno dođe, hoće li naći vjere na Zemlji?« (Lk 18,8). Ovozemnom pak napretku ne stavljamo nikakve granice. A i oni koji nas promatraju izvana neka nas promatraju prema našem kršćanskom otvorenom društvu i njegovu načelu kritične ljubavi. Mi im u tom možemo pomoći ovim porukama: Mi Hrvati kršćani više volimo kritičnom ljubavi Globus nego Hrvatsku, jer bez Globusa nema ni Hrvatske; mi Hrvati kršćani istom kritičnom ljubavi kojom ljubimo svoju domovinu Hrvatsku, ljubimo i domovinu Amerikanaca, naroda Eura i domovinu Srba; mi Hrvati kršćani molimo za oprostjenje za sve povrede pravde i ubojstava nevinih ljudi učinjenih od Hrvata kršćana pod režimima u Hrvatskoj, kao što tom istom ljubavi Crkva moli oprostjenje za smaknuće hugenota i žrtve inkvizicije, ali se u ime te iste kritične ljubavi ne možemo nerazborito odreći suverenosti države Hrvatske od 1941. do 1945. godine.

Mi Hrvati kritičnom ljubavi ljubimo i svoju povijest, inače bismo ostali uz ostale i bez sv. Leopolda Mandića i od blaženoga kard. Stepinca, i od blažene uspomene kraljice Jelene, a da ne spominjem povorku časnih muževa i žena naše prošlosti. Neka nas, dakle, ne zovu nacionalistima u pejorativnom smislu te riječi, po Popperovu ključu, nego neka potraže izraz prema ključu kritične ljubavi. Neka u nama ne gledaju fanatike slijepe ljubavi rođene iz tribalizma, mitizma, legendi, iz nagona pobjednika, itd., bez smisla za egalizam svih, tupe za altruizam, mrtve za pionirstvo u pokretu za ovozemni napredak. Neka znaju da nas to duboko vrijeđa. Ta već trinaest stoljeća živimo u evanđeoskoj civilizaciji kritične ljubavi u otvorenom društvu. Ako neće da na nas gledaju u duhu kritične ljubavi, tada neka i u Popperovu ključu za otvoreno društvo, u Popperovoj kritičnoj racionalnoj razboritosti, gledaju također tribalizam starozavjetnog židovskog naroda koji nam je podario *Knjigu mudrosti*. Često kažu: divimo se vašoj lijepoj domovini i potiču da ljubimo tu zemlju, a rijetko ili nikako ne kažu: divimo se vašoj bogatoj povijesti, naprotiv pod tim vidikom od nas se racionalnom razboritošću kritički »bježi« kao da smo kugom zaraženi.

Ovim što je rečeno, ne želim zlatom kruniti našu povijest, niti kazati da u njoj nema zla za žaljenje, ali ne vjerujem da je takva kakva jest zavrijedila da bude zaboravljena. Egzorcizmu nad poviješću, nad njezinim bjesovima, nad bijesom nesloge, nad drugim bjesovima »da«, zaboravu povijesti »ne«!

Zaključak

U prvom dijelu ovog rada odbacili smo Popperov prigovor platonsko–aristotelsko–skolastičkom racionalizmu da racionalizam ne može bez priziva na beskonačni postupak opravdati osnovne premise svojih dokaza na kojima se temelji. Mi smo utvrdili da osnovne (prve) premise ne treba dokazivati jer su neposredno spoznatljive (*veritates per se notae*).

U drugom smo dijelu raspravljali o Popperovu poimanju otvorenog društva s autonomnom etikom i kritičnim racionalizmom kao temeljnim načelom čovjekova društvenog djelovanja. Vidjeli smo da je Popperova autonomna etika nekompatibilna s katoličkim vjerovanjem i pokazali da se načelom kritičkog racionalizma kao načelom društvenog djelovanja čovjek razjedinjuje u svojim ontičkim temeljima.

Na kraju smo shematski razvili misao da je kršćansko društvo ustvari otvoreno društvo, u kojem je temeljno načelo društvenog djelovanja kritična ljubav (*caritas discreta*) i da je to društvo prihvatljivo za postizanje ciljeva za kojima teži Popper u svojim filozofskim razmišljanjima o otvorenom društvu: za što bržim razvojem znanosti i za ubrzanim ovozemnim napretkom i za uzdizanje humanosti općenito.

THE IDEOLOGUE OF AN OPEN SOCIETY ABOUT SCHOLASTICISM AND A SCHOLASTIC ABOUT AN OPEN SOCIETY

Rudolf BRAJIČIĆ

Summary

In two thick volumes under the title of an 'Open Society and its Enemies', Karl R. Popper assails Plato's The State and Marx's Capital as two types of 'closed societies', at the same time developing his social theory about an 'open society'. The article's author in the first section critically analyses Popper's degrading description of scholasticism and throws off his allegations that Scholastic philosophy is critically unfounded, full of verbalism's, unscientific and lacking impetus for human progress. In the second half of the article Popper's inconsistency in his idea of an 'open society' is uncovered. In essence Popper's 'open society' is in fact a 'closed society' with limited fruits in society, inadmissible autonomous ethics and a critical rationalism that destroys man and suffocates community.

Uredništvo primilo:

Gabrijel Jurišić (glavni urednik), *Azra Kristina Ljumanović (1958.–1998.) – život i djelo*, Zagreb: Collegium pro musica sacra, 1999., 224 str.

Valentin Pozaić (ur.), *Od beznađa do nade*, Zagreb: FTI – Centar za bioetiku (Biblioteka Bioetika, knjiga 9), drugo prošireno izdanje, 1999., 280 str.